

Darbeye direnmenin sosyolojisi

Akif Emre; 17 Temmuz 2017

<http://www.haberiyat.com/yazarlar/akif-emre/darbeye-direnmenin-sosyolojisi>

Yaşamakta olduğumuz darbe denemesinin şaşkınlığı, öfkesi, tedirginliği hala devam ederken, ortaya çıkan askeri darbeye karşı direnme olgusu en önemli sonuç olarak dikkatle izlenmeli. Bu direnme sosyolojisinin kesinlikle küçümsenmemesi gerekir. Zaten Türkiye'de var olan darbe geleneğinin bir devamı olarak siyaset bilimciler bolca konuşacaklardır. Askeri darbe dönemlerinin kapandığını temenni etmek gerçekten darbelerin artık yapılmayacağı anlamına gelmiyor.

Öncelikle yaşanan kalkışmanın ve ona karşı gösterilen toplumsal tepkinin mahiyetinin iyi okunması gerekiyor. Yaşadığımız darbe deneyimini TAT (Talat Aydemir Tarzı) Darbe olduğunu söylemek, benzeşen yanlarına rağmen yanıltıcı ve eksiktir. Çok daha organize olması bir yana darbecilerin kimlikleri ile karşı çıkanların aidiyeti arasındaki ilişki bu süreci/çatışmayı/karşıtlığı çok farklı düzlemde ele almayı, farklı parametreleri gözeterek düşünmeyi zorunlu kılıyor.

Bu sürecin en ayırt edici özelliği darbe girişimi karşısında ortaya çıkan toplumsal tepki ve darbeye direnme refleksidir. Geleneksel olarak “asker millet” olmanın toplum- siyaset ilişkisinde şekillenen formun zorunlu sonucu olarak devlete, orduya itaat kültürüne yüklenen anlamı bozdu. Bu sosyokültürel formun geleneksel, muhafazakâr kitle tarafından yapıbozumuna uğratılması yahut aşılmış olması nasıl açıklanabilir? Hangi sosyolojik açıklama biçimi yüzlerce yıllık toplumsal refleksin bir anda parçalanarak bir direnme ruhu ortaya çıkarıp halkı silahlı askere karşı durmaya sevk etmiş olabilir? Kaosun kalıcı sonuçlarını bu sorulara verilecek cevaplarda aranmalıdır.

Kısa vadeli siyasal sonuçları ne olursa olsun ölümü göze alarak ülkenin hemen her köşesinde insanların meydanlara yığılmasını, tanklara karşı durmasını açıklamadan bu toplumun ruhunu anlamış olamayız. Sosyolojik okuma daha çok batılılaşmış, bireyselleşmiş, haklarının ve özgürlüklerinin bilincinde bireylerden oluşan kitlelerin otoriteye/baskıya karşı gelebileceğini söyler. Tam tersine daha muhafazakâr, daha geleneksel bireylerden oluşan geniş muhafazakâr kitlelerin direnmesinden söz ediyoruz. Bu arada bu muhafazakârlığın görece ortasınıf statüsü ve bunu muhafaza etmeyi de içerdiği atlanmamalıdır.

Ortaya çıkan direnme sosyolojisi bu zamana kadar hak arayışları adına devrim, direniş, başkaldırı edebiyatını tekelinde tutan batıcı, seküler, seçkin kesimi de kıyasıya yanılttı. Devleti, orduyu aidiyetinin merkezine yerleştiren muhafazakâr kesimin geleneksel itaat kültürü, bu kurumlara adeta dokunulmazlık veren kutsama derecesindeki yaklaşımları ile kıyaslandığında farklı bir manzara ortaya çıkıyor. Tepeden bahsedilen haklarla iktifa etmeye alışmış, gerektiğinde geri almasını da devleti hikmetten sayan bir kültürün askerle çatışmayı göze alarak ölümüne meydanlara dolması; bundan böyle ordu-toplum ilişkisini etkileyecek dönüşümün ilk işaretleri olabilir.

Modern bireyler olarak Gezi'de “otoriter muhafazakâr iktidar” a başkaldıran, baskın olarak batıcı, sol seküler kitlenin bu darbe girişiminde sessiz kalması hatta iktidara karşı duyduğu öfke nedeniyle gizli hoşnutluklarını açık etmeleri yadırgatıcı değil.

Meydanlara çıkan bu kitlenin davranış biçimlerine bakıldığında son derece yerli bir duruş sergilendiğini gözlemlemek mümkün: Bu topraklara ait olmanın verdiği bir sükunet hali.. Kıırp dökmenin, yağmacı öfkenin olmadığı, darbeye yataklık ettiğine inandıkları dernek ve kurumların önünden geçerken saldırganlığın bile olmadığı bir hal. Bu durumun benzerleri ile (mesele gezi) kıyaslandığında davranışlar üzerinden aidiyet, yerlilik gibi bağlayıcı özelliklerin nasıl tezahür ettiği anlaşılır.

Tepeden hakların verilip yine tepeden alınması karşısında devlete, orduya karşı edilgen itaat geleneğinin burada nasıl olup da direnme kültürü ortaya çıkardığı anlaşılmadan son gelişmeler çözümlenemez.

Herşeyden önce kendi iradesinin tezahürü olduğunu düşündüğü siyasete müdahaleyi kendine yapılan bir saldırı, hak ihlali olarak okudu ve buna karşı çıktı. Demek ki bu toplumun kültüründe körü körüne itaatten çok kendisiyle aynileştirdiği yapıların dolayısıyla ülkenin bekası, düzeni fikrinin daha belirleyici oluşu söz konusu. Nitekim meydanlara inmenin de yine kendinden bildiği Erdoğan'ın, yani devletin başından gelen bir çağrıya uyarak yapılmış olması önemli. Sadece liderliğe itaatten öte bir durum söz konusu. Kendine ait olan bir değere dolayısıyla kendine sahip çıkma refleksi biçimsel kutsanmış ordu imgesinin de ötesine geçiyor. Bu haliyle sosyolojik doğu algısını parçalıyor.

Bu arada aynı dini-kültürel gruplar arası rekabetin, çatışmanın rakip gruplara göre daha sert olduğu da sosyolojik bir tespittir. Bu nedenle din savaşları kadar mezhep savaşları, farklı siyasi grupların çatışması kadar aynı ideolojik yapı içindeki fraksiyon çatışmaları çok daha sert, çetin olabilir.

Namlulara karşı direnenlere karşı bu denli acımasızca kan dökülmesinde de böylesi bir psikolojinin etkisi olduğu düşünülebilir. Ancak yine önemli bir kırılma anı da muhafazakâr kitle içinde yaşanan trajik savrulmadır. Siyasal rekabeti aşacak şekilde çatışmaya evrilmesi artık onarılması imkânsız bir fay hattını açığa çıkmasına neden oldu. Siyasal ilişki ve tercihlerden bağımsız olarak muhafazakar iki rakip grup arasına kan girmesi, kan dökülmesi toplum bütünlüğünde her anlamda travma etkisi yapacaktır. Nasıl ki provoke edilen Sivas olayları Alevi-Sünni hattında araya kan girerek kamplaşmayı keskinleştirdi ise; darbecilerin kan akıtması da benzer fay hattını ortaya çıkaracak, var olan ayrışmayı daha derinleştirecektir.

Bu toplumun itaat kültürü ile tarihi sükûnetini, kendi oluş hikâyesini yeniden değerlendirmekte yarar var. Anadolu'nun her köşesinde meydanlara dökülenlerin sergilediği tavır öfkeden çok ülkesiyle kurduğu aidiyetin yansımasıdır. Bu durumu siyasi tercihler, tartışmalardan, iktidar uygulamalarından bağımsız yeni bir oluşumun tezahürü olarak okumalı.

Bu yazı 19 Temmuz 2016 tarihli Yeni Şafak'ta yayınlanmıştır.